

RUDAR

... Glasilo slovenskih rudarjev ...

Izhaja trikrat na mesec in sicer vsak prvi, drugi in četrti četrtek v mesecu, z datumom naslednjega dne. Naročnina znaša za celo leto 4 krone, za pol leta 2 kroni in za četrt leta 1 krono. Posamezne številke po 10 vinarjev. Reklamacije so poštne proste. Ne frankirana pisma se ne sprejmejo. Rokopisi se ne vračajo. Inserati po dogovoru. Uredništvo in uprava je v Trbovljah na Štajerskem.

Delavsko časopisje.

Neodvisen boj delavstva — to je nauk socializma in vprašanje vseh vprašanj je to:

Ali je brez socializma sploh mogoča rešitev delavstva?

Zaveden delavec, ki pozna svoj položaj v človeški družbi, bo na to odgovoril jasno in odločno: Ne! Socializem je pogoj delavske rešitve; dokler je človeška družba kapitalistična, se lahko izpreminjajo oblike delavčevega življenja, ampak ne more se končati njegovo trpljenje. Ljudje imajo na zemlji dva svetova. V enem so tisti, ki so med seboj razdelili bogastvo, da jim nosi obresti, ne da bi jim bilo treba truda in skrbi; v drugem so oni, ki nimajo nič drugega kakor svojo delavno moč in jo morajo žrtvovati, da vstvarjajo drugim nova bogastva, sami sebi pa komaj za silo ohranijo borno življenje. Na eni strani se kopiči bogastvo tako, da ne more posameznik užiti svojega deleža, naj si tudi izmišljuje najbolj rafinirane užitke, na drugi strani je pomanjkanje in stradanje. Kdor ne dela, se lahko naslaja ob vsem, karkoli daje svet; kdor dela, pogostoma nima dosti kruha.

Če bi se to godilo vsled kakšnega skrivnostnega, večno nerazumljivega zakona, tedaj res ne bi kazalo nič drugega, kakor vdati se v božjo voljo in žalostno čakati, kaj bo. Toda razlog tega nezasišane in neznosnega razmerja nam je znan. Nobene skrivnosti ni več v njem, temveč natančno vemo, da so kapitalisti ker imajo v svojih rokah delavna sredstva. Dobro vemo, da je delavec v najkrutejši odvisnosti zato, ker ne more sam razpolagati s svojo delavno močjo, marveč jo mora prodajati onim, ki so si prilastili stroje, tovarne, železnice, ladje, rudnike, gozde in polja. In ker nam je znano to, tudi vemo, da bo delavcevo bodeden šele takrat, kadar bo konec kapitalističnih monopolov; takrat, kadar bo ljudstvo gospodar delovnih sredstev in vsled tega go-

spodar svojega dela in njegovih sadov.

Ker imajo kapitalisti gospodarsko vlado, imajo tudi politično. Zakaj politične razmere niso nič drugega kakor zunanji izraz gospodarskih razmer. Dokler je delavec suženj v tovarni, v premogokopu, na lokomotivi, je tudi suženj v državi, v deželi, občini. Politična osvoboditev je odvisna od gospodarske.

Če nam je pa vse to znano, tedaj ne smemo kakor fatalisti čakati, da se enkrat morda po bogve kakšnih čudežnih potih zruši kapitalistični sistem in zavije nad njegovimi razvalinami solnce socializma. Spomniti se moramo, da je vsak uspehi v človeškem življenju odvisen od moči. Potrpežljivost in golop upanje še ni rodilo nobene zmage; odločevala je vedno moč.

Kapitalizem ne vlada »po milosti božji«, temveč po milosti svoje sile. In vladal bo, dokler se ne izkaže, da je proletariat močnejši. Nikjer ni zapisano, kdaj da vrže delavstvo kapitalističnega malika ob tla; ampak brez kolektarjev in preročanstev je gotovo, da je konec zlatega teleta tisti tip, ko je delavska moč večja od kapitalistične.

Z bojem si mora delavstvo ustvarjati in zbirati tisto moč, ki je potrebna, da zmaga. In v teh bojih je delavsko časopisje njegovo najodličnejše orožje.

Kapitalisti vedo, kaj je časopisje in od njih bi se lahko učili.

Velikanska je moč časopisja in kdorkoli se bojuje, jo je spoznal. Časopisje je izzvalo vojne in sklepalo mir; postavljalo in rušilo je vlade; pripravljalo je pot kapitalističnemu izkoriščanju in zapiralo je trge. Brez časopisja ne bi mogel kapitalizem živeti in vladati, kakor ne brez železnic in parobrodov, kakor ne brez brzojava in pošte, kakor ne brez borz in bank. Časopisje je njegov ščit in meč, njegov glasnik in prerok. S časopisjem vlada krepkeje kakor vladar z žezlom in škrlatom.

Odkar se je delavstvo začelo dramiti, spoznavati svoje naloge in zbirati svoje moči, ima pa kapitalistično časopisje še poseben namen: Zapeljevati ima ljudstvo, da bi se odvrnilo od svojih potreb in interesov, pa se vpreglo v službo kapitalističnih ciljev. Nobena zvijača ni preslaba, da je ne bi kapitalistično časopisje porabilo v ta namen. Tu pisari dolgovazne mile članke o veri in o nebesih, o cerkvi in o papežu, da bi ljudstvo pozabilo na zemeljsko življenje in njegove naloge ter izgubilo izpred oči potrebo svojega, delavskega, protikapitalističnega boja. Tam poje navdušene himne narodnosti in slavošpeve jeziku in razglša narodni boj, da se ne bi delavstvu zasvetilo, kako spretno potegne Nemec Nemcu, Slovenec Slovencu, Italijan Italijanu kožo čez glavo, če more. Kjer se je začelo delavstvo zavedati, zmeša med sto laži eno resnično vest o socializmu, da bi tem lože preslepilo delavce, češ da je vsem slojem pravično. Danes se laska ljudstvu, jutri ga preslepi. Resnično služi le tistim, ki mu dajejo kruha: protidelavskemu kapitalizmu.

Spričo vsega tega ne more ostati slepo slovensko delavstvo.

Razvoj našega časopisja do tiste stopnje, da bo kos meščanskemu, je pogoj delavskim uspehom in končni delavski zmagi. V svojem časopisju si mora delavstvo ustvariti tako orožje, ki se lahko uspešno vihti. Naše časopisje se mora tako izpolniti, da bo lahko služilo vsem svojim namenom. In teh je mnogo na vse strani.

Prva naša naloga v tem oziru je tedaj, da povzdignemo in razširimo glavni slovenski delavski list, glasilo jugoslovanske socialdemokratske stranke, »Zarja«, ki izhaja vsak dan. Mnogo je enkrat pomenilo za slovenskega delavca, da je imel vsak dan svoj list. A to je bilo enkrat. In kar je v tistih časih bilo mnogo, je danes vse premalo.

LISTEK.

Naši otroci.

Oton Rühle je pred kratkim izdal študijo o proletarskem otroku, ki pretresljivo slika bedo delavske mladine. Pisatelj se opira pretežno na številke iz Nemčije in riše pred vsem nemške razmere; ampak če je trpljenje delavskega otroka v Nemčiji kakor trpljenje v vicah, je usoda mladega proletarskega rodu v Avstriji — peklo. Zato velja strahotna slika, ki jo podaja Rühle še v izdatno hujši meri tudi za Avstrijo.

Križev pot proletarskega otroka začenja že v materinem telesu: betlehemske moritve povzroča kapitalistična družba nad proletarskimi otroci, še preden so rojeni. Od tisoč porodov bolniškemu zavarovanju podvrženih delavk je v Nemčiji 156 splavov. Preden uzro solnčno luč,okusijo proletarski otroci glad, ki jih spremlja vse življenje, preden se njih pljuča napijo božjega zraka, jih zamore otrovni plini, ki jih vsrkavajo nosne matere. Vsled nezadostne prehrane delavk-mater, vsled pregnanega dela, ki ga opravljajo, vsled strupenih hlapov, ki jih vsesavajo, umirajo proletarski otroci že v materinem telesu, ali pa prihajajo na svet slabši, brez življenjske sile, obsojeni na neizogiben pogin, preden se izteko njih leta.

— V Švici pride povprečno 3,9 odstotkov otrok mrtvih na svet, otrok fabriških delavk pa je 8,2 odstotkov mrtvo rojenih. V posameznih strokah, n. pr. v industrijah s svinčom in živim srebrom ali pa v tobačni industriji so številke še bolj strašne. Kakor v Švici je tudi v ostalih deželah število mrtvorojenih proletarskih otrok nerazmerno visoko; na Angleškem n. pr. je 35 delavk v svinčni industriji imelo 90 negodnih porodov.

Od rojstva šibkim in bolehnim proletarskim otrokom preti od prvega trenutka, ko ugledajo luč sveta, nova nevarnost — smrt iz mlečnega lončka. Pod šibo kapitalistične tlake zanemarjajo proletarske matere svoje otroke, v času, ko so skrbno zreje najbolj potrebni. Odtod velikanska umrljivost dojenčev v industrijskih deželah, pod strahovlado razvitega kapitalizma! V Chemnitzu se je vzpela umrljivost dojenčev na 78,8 odstotkov vseh živorojenih otrok. V Brombergu na 76 odstotkov. V Gradcu je umrljivost otrok v imovitih slojih enaka ničli, v srednjih slojih prebivalstva znaša 4,2 odstotke, v delavskih plasteh poskoči na 35,9 odstotkov, v najsiromašnejših celo na 59 odstotkov.

Proletarski otroci, ki so ušli smrtonosnim nevarnostim dojenške dobe, so obdani od drugih nevarnosti, ki jim strežejo po življenju. V rasti in v teži zaostajajo za otroci imovitih raz-

redov. Po preiskavah švedskega fiziologa Axel Keya so proletarski otroci v starosti od 8 do 10 let za 6 centimetrov, v starosti od 11 do 15 let za 5 centimetrov manjši od meščanskih otrok; pri deklicah v enaki starosti znaša razloček 3 centimetre. Razloček v teži med proletarskimi in meščanskimi otroci znaša pri dečkih od 8 do 10 let do 5 kilogramov, pri deklicah do 3 kilograme. Enake rezultate je pokazala preiskava dr. Geißlerja v Freibergu.

V Berlinu je konstatiral mestni zdravnik dr. Bernhard, da je le 42,7 odstotkov dečkov in le 39,1 odstotkov deklic njegovega šolskega okoliša zadostno prehranjenih.

Vsled slabotnega telesnega razvitka plenijo težke bolezni najnebrzdanejšie med proletarsko mladino. Šolski zdravnik v Vilkovu je dognal, da je 94,3 odstotkov preiskanih otrok obremenjenih z boleznijo ali pa pohabljenih.

Zelo pogoste so med proletarskimi otroci ušesne bolezni, črna senca kužnih bolezni. Jecljanje je škrofulozi, stanovalki mračnih kleti, tik za petami. Od 7 slepih otrok je 6 revnih. Slepota je navadno posledica legarja, ošpic in škrlatinke, ali pa nezgod, ki so jim proletarski otroci, brez nadzorstva sami sebi prepuščeni, mnogo bolj izpostavljeni.

Strahotna je oblast jetike nad otroci nemškega proletariata. 25 odstotkov umrljivosti med šolsko mladino je pripisati tuberkulozi, ki

Nezdržema moramo naprej, da dohitimo nasprotnike na vsakem polju in da jih prekosimo.

V ta namen je treba, da izvrše tudi delavci svojo dolžnost. Politično časopisje je potrebno za politični boj.

Sodrug! Kako se hočete poučiti, kaj se godi v državnem zboru, v deželni zborih, v občinah, kako hočete izvedeti, kaj se godi doma in po svetu, če ne čitate svojega političnega časopisja?

Kako hočete razumeti velike dogodke, ki zasegajo v naše življenje, če ne berete svojega političnega časopisja?

Odkod hočete zajemati svoje znanje, kako se hočete izobraževati, kako razširjati svoje obzorje?

In kdo ima zastopati Vaše potrebe, Vaše interese, Vaše stališče proti nasprotnikom, kdo Vas ima braniti in zagovarjati, kadar Vas hudo napadajo, če nimamo močnega časopisja?

In kdo naj vpliva v Vašem smislu na javno življenje, na politiko, na mišljenje indiferentnih delavcev in nasprotnikov, če ni naše politično časopisje krepko in ostro?

Vse te naloge, od katerih je odvisna sedanjost in bodočnost delavstva, zasleduje in izpolnjuje »Zarja« in zato je važno, zato je neizgibno, da izpolnite tudi Vi svojo dolžnost listu.

Novi socialno-politični zakoni.

Res je, da od avstrijskega državnega zboranimamo mnogopričakovati. Vsekakor po vstrajnosti socialističnih poslancev z zadovoljnostjo zaznamujemo, da je pridobilo avstrijsko delavstvo nekaj socialno-političnih zakonov, ki pa bi bili lahko za delavstvo bolj ugodni, ako bi jih ne bili meščanski poslanci poslabšali, ker so oni, ki tvorijo v parlamentu velikansko večino in ki gledajo bolj na mošnjo kapitalistov nego pa na potrebe delavstva.

Šest delavskih zakonov je v zadnjem zasedanju porodil parlament. Prvi je zakon o izplačevanju rudarske mezde. Rudarji, ki so doslej po cel mesec čakali na svojo težko prisluženo in skopo odmerjeno mezdo, bodo odslej prejimali plačilo svojega dela na štirinajst dni — vzlic vsemu rogoviljenju klerikalnega dr. Benkoviča. Neznaten je ta napredek, in vendar je dobrota za tisoče delavcev. Zakon so predlagali socialno-demokratični poslanci Cingr, Seliger in Reger. Gosposka zbornica se je sklepu poslanske zbornice pridružila in reforma stopi v veljavo v najkrajšem času.

Drugi zakon, ki so ga predlagali naši poslanci in ki sta ga obe zbornici že sprejeli, uravnava nezgodno zavarovanje v stavbni obrti. Tesar, ki ga nezgoda ni uhitela na

raste iz nezadostne hrane in nezdravih stanovanj.

Nič manj strašno ni število pohabljenih proletarskih otrok. Leta 1906 in 1907 so v Nemčiji našli 89.782 mladih pohablencev, po ogromni večini proletarskega rodu. Enaka je z gluhonemimi in slaboumnimi otroci; Damaschke jih je v Nemčiji našel 70.000. Slaboumnost je pogosto posledica kužnih bolezni ali pa alkoholizma v nežnih otroških letih in alkoholizma staršev.

Vsa nezmerna beda, vsa sramotna beda ne vznemirja meščanske družbe in neresen je njen boj zoper to zlo.

Otroških vrtcov in zavetišč je vse premalo in delo, ki ga opravljajo, je v kričečem nasprotju z zlom, ki se proti njemu bore.

Čredi bolezni, katerim zapadajo proletarski otroci vsled domače bede, se pridružujejo še bolezni, ki jih poraja prenapolnjena šola z nezadostnimi pripravami in slabo učno metodo; nervoznost, glavobol, sv. Vida ples je sadje sedanje šole. Schmid-Monard v Halle je preiskal do 8000 dečkov in deklic na različnih šolah in se je prepričal, da je 30 odstotkov dečkov in 40 odstotkov deklic v starosti od 11 do 13 let ter 60 odstotkov dečkov in 70 odstotkov deklic v starosti 16 do 17 let žrtev navedenih živčnih bolezni.

Število otrok, ki z delom pridobivajo pod-

stavbi, temveč v delavnici, ni bil doslej deležen nezgodne rente; po novem zakonu mu je pravica do nezgodne rente zagotovljena. Vzlic temu, da so meščanski poslanci popačili in izdatno pokvarili predlog naših poslancev, prinaša zakon blagoslov mnogoštevilnih delavcev.

Tretji zakon, ki so ga socialni demokratje izsilili meščanski večini, obravnava kršenje delovne pogodbe. Če podjetnik prekrši pogodbo, je takisto zavezan, da plača odškodnino. Če delavce prelomi pogodbo, je takisto zavezan, da poravnava odškodnino, za nameček pa ga zadene še zoprna kazen. Naši poslanci so zatorej predlagali, da se odpravi za delavce sramotna kaznivost in da zadenejo delavca, ki prekrši pogodbo, samo tiste posledice kakor podjetnika. Ta reforma je važna, ker uveljavlja načelo ravnopravnosti in enakoveljavnosti delavca in podjetnika.

Tudi prememba § 74. obrtnega reda je napredek delavske zakonodaje. Sicer se je delavskim sovražnikom posrečilo, da so zakon pokvarili, vendar je dobro, da zakon dovoljuje vladi skrajšanje delovnega časa v posebno nevarnih obratih. Naloga naših strokovnih organizacij in poslancev bo, da prisilijo vlado do tega koraka v prid delavstvu. Na predlog socialno-demokratičnega poslanca Seitza je vlada opravičena, da predpiše za določene stroje določene varnostne naprave.

Zakon o pridobitnih in gospodarskih zadržkih, ki ga je predložila vlada, je koristen, ker prinaša razne olajšave tudi našim konzumnim društvom in produktivnim zadrugam delavcev.

Toliko liberalni kot klerikalni poslanci, ki se vedno bahajo, kako se oni prizadevajo v blagor delavskega ljudstva, so šli takrat na počitnice, brez da bi prinesli kaj domov in da bi mogli svojim volilcem naznanjati »sijajne uspehe«. Obratno, meščanski poslanci so lahko takrat od svojih volilcev kritizirani, od delavstva pa preklinjani, ker so z njih meščansko dušo delavstvu samo škodovali, mesto da bi mu bili kaj koristili.

Zato pa delavstvo ima še enkrat priliko spoznati meščanskega zastopnika, ki je v volilni dobi najboljši delavski prijatelj, med tem ko na Dunaju pozabi na vse one obljube, katere je doma napram delavstvu napravil. Do parlamenta ne more imeti delavstvo bogve kakšnega zaupanja, dokler je ta parlament še meščanski. Pač pa mora delavstvo skrbeti, da se bolj in bolj ta državni zbor demokratizira in sicer tako, da pošlje tja čim večje število zastopnikov in prijateljev delavstva. Še le potem bom lahko pričakovali takšne zakone, kakršne si delavstvo želi in neobhodno potrebuje.

lago svojega obstanka, je v Nemčiji več nego milijon. Na Saksonskem se ubija 22,8 odstotkov vseh šolskih otrok s pridobivajočim delom; v posameznih krajih so številke še hujše.

Nič čuda ni, da je taka izreja in vzgoja proletarskih otrok bližnjica v peklo korekcijskih zavodov in ječ in da so od dne do dne množeci se samomori beg iz življenske strahote, ki je delež proletarskih otrok.

Rühlerjeva knjiga je od začetka do konca pekoča obtožnica sedanjega družabnega reda, ki zanemarija, trpinči in pobija proletarske otroke. V primeri s sramotnim zločinom meščanske družbe je herodov greh nedolžna igrača. »Kakor izpreminja kapitalizem telesno življenje proletarskega otroka v mučeništvo, dušno življenje v puščavo, prav tako ustvarja vse pogoje, da se npravno življenje izpremeni v močvirje.«

Če se vzlic vsem grozotam in strahotam, ki nas kakor tesna veriga obdajajo vse naokolo in ki od njih žive posestni razredi, če se vzlic temu neskončnemu močvirju velik del proletariata dušno in moralno vzdiga nad svoje zatiralce in pretresa njih strahovlado, je to dejstvo učinek blagodejne socialistične vzgoje; zgodovinska naloga socializma je, da spravi s sveta pregrehe in zločine, s katerimi je kapitalizem zamočviril človeško družbo.

Uplašeni kapital.

Orjaški boj angleških rudarjev je kapital vsega sveta ne malo prestrašil. Najmočnejši in najpenosnejši parlament sveta, ki ga je meščanstvo vseh narodov občudovalo, ta ponosna trdnjava se je v vsej svoji opojni oblasti morala podati oblegovalni armadi rudarjev. Množice izven parlamenta so narekovale in gospodje poslanci so smeli le tupatam kaj črtati. Množice niso bile le volilci, temveč to kar so v resnici kot vzdrževalke in gonilne sile vsega družabnega življenja. Stavka ni bila le gospodarski boj, postala je nad vsem gospodujoče dejstvo politike. In to v deželi, ki se jo je toliko hvalisalo kot obljubljeno deželo socialnega miru, v deželi, kjer naj bi bil socializem inozemska iznajdba in razredni boj nepoznana tuja beseda.

Ni čudno če svetijo plameneča znamenja, ki so jih angleški rudarji prižgali gospodujočim njih dežele, daleč naokrog v vse dežele in da se kapitalizem s strahom in skrbjo ozira okrog po svojem svetu, ki se maje v temelju in da se plaho vpraša, če niso to znaki nastopa nove družbe. In ravno najmočnejši in najdalekovidnejši v gospodarskem območju kapitala so, ki si stavijo taka vprašanja.

Na občnem zboru zveze moravsko-šleskih industrialcev je govoril Schuster, generalni ravnatelj vitkoviških železarskih tovarn, ki so vodilne v avstrijskem železarskem kartelu, katerega glavni akcionar je Rothschild. Iz njegovega govora veje strah pred svitanjem v glavah delavstva. Njegov govor seveda ni bil namenjen za javnost. Najvažnejše točke se glasijo:

»Ogromni boj, ki se bije v Angliji med delavstvom in podjetništvom, se dviga visoko nad pomen navadnega gospodarskega medznega boja, kakor smo jih doživeli v raznih deželah na raznih krajih in v raznih časih. Tu ne gre zato ali se delavcem prizna gotova mera v zvišanju njih prejemkov in da se jim nudi možnost izboljšanja njih življenskih razmer, temveč je političen boj oblasti prve vrste. Kar se poleg drugega zahteva za izboljšanje mezd, je podrejenega pomena in — rekel bi — le na zunaj plašč za prave, zadnje in resnične želje, ki se prvič pojavljajo v nezastrti jasnosti.

Stavka je le okvir; tu gre za generalni pregled armade, ki ga vršijo strokovne organizacije in socialnodemokratična društva Anglije, da se prepričajo v koliko morejo voditelji računati na široke mase, če pride do zadnjega boja za oblast. Če se to posreči ali ne, v kateri meri odgovarjajo Angleži temu stremljenju, je odločilnega pomena za vso industrijo ne le Anglije, temveč vsega sveta.

Živimo v dobi tako hitrih izprememb kot nikdar poprej. Opozarjam le na velike politične izpremembe pretečenega leta, v katerih so se vladne oblike nekaterih držav v kratkem času izpremenile in preuredile kakor nismo opažali tega nikdar poprej. Značilen je nemir, v katerega so prišli prebivalci zemlje. Pred petimi leti bi se bilo smatralo blaznim tistega, ki bi bil trdil, da bo Kitajska postala kmalu ljudovlada. Sedanji pojav nenavadnega vzplamtenja velikega in mogočnega gibanja med delavstvom je v prvi vrsti smatrati kot političen moment, ki se razrašča v velikanski prevrat kakor je soditi po dosedanjih pojavih, od katerega pa nikakor ne vemo, kakšno preobrazbo more povzročiti.

Vsled izjave solidarnosti nemških rudarjev z angleškimi se nam razvija perspektiva dalekosežnega pomena. Če zasledujemo misel do njenih zadnjih konsekvenc, pridemo do zaključka, da tudi stalna armada, ki se rekrutira po veliki večini iz delavskih mas, kaj lahko odpove službo v trenutku ko jo pokliče gospodujoča oblast v boj za tiste ideale, za katere smo bili dosedaj pripravljeni potegniti meč iz nožnice. Če odpove delavec v svoji lastnosti kot vojak, potem se nam pojavijo perspektive, ki vodijo naravnost v absolutno temo. Iz tega vidika in iz že prej omenjenega je sedanji boj izredno važen.

Bilo bi pa popolnoma zgrešeno, če bi mi, kot zastopniki tiste gospodarske skupine, ki

ima izredne interese na vzdrževanju obstoječega, preko tega dejstva prešli na dnevni red ter menili, da se moramo brez volje podvreči temu pojavu. Izgubljen je le tisti, ki se že sam smatra izgubljenim. Tega gibanja ne moremo zadrževati, moremo ga pa spraviti v tempo, ki ne prinaša obstoječemu redu prevelike škode.

»Mi ne bomo zadržali gibanja«. To pove v zaupnem krogu eden najmočnejših gospodov kapitala! Le nadeja mu še ostane, da ga more ovirati. Novih sredstev seveda tudi on ne ve. Gospod Schuster je zagrizen sovražnik enake volilne pravice in ker je ne more odpraviti, jo skuša obvladati z nasilstvom ter predlaga svojim industrijalnim tovarišem ustanovitve močnejše volilne organizacije, ki bi pošiljala podjetniške hlapce v parlament namesto delavskih zastopnikov.

Toda to ni bistveno. Zanimivo pa je spoznanje tega kapitalističnega magnata, da smo v sredi socialne revolucije in njegovo priznanje, da mogotci starega sveta ne morejo na tem teku usode v zgodovini ničesar izpremeniti. Ta sovražnik vidi jasno in od njega se smemo učiti.

KARL KAUTSKY:

Povzdiga meznega proletariata.

(Konec.)

Kapitalistična produkcija pa vrže vse te različne poklice v pestro zmes. V kapitalističnem podjetju delajo večinoma delavci različnih poklicov drug poleg drugega in drug z drugim v dosego skupnega namena. Na drugi strani kaže kapitalistična produkcija stremjenje, da pojem poklica sploh odstrani iz produkcije. Stroj skrajša nekdanjo dolgoletno učno dobo delavca v učno dobo nekaj tednov, pogosto dni. Kapitalistična produkcija omogoči posamičnemu delavcu, da brez prevelikih težko pride od enega opravila na drugo. Često ga naravnost prisili do tega, ko ga napravi v njegovem dosedanjem poslu odveč, ga vrže na cesto in prisili, da si poišče drugega. Svoboda poklica, ki zbuja v filistru strah, da jo v »državi bodočnosti« izgubi, je izgubila za delavce že danes ves zmisel.

V takih okoliščinah je delavcu lahko prekoračiti ograjo, pred katero so se ustavili rokodelski pomočniki. Solidarnostna zavest modernega proletariata je mednarodna in se razprostira čez ves delavski razred.

Že v srednjem in starem veku so bile različne oblike meznega dela. Tudi boji med meznimi delavci in njih izkoriščevalci niso nič novega. Toda šele gospodstvo kapitalistične velike industrije je rodilo enoten razred meznih delavcev, ki so si pač svesti skupnosti svojih interesov in ki vedno bolj podrejajo ne samo svoje osebne, ampak tudi krajevne in — v kolikor še obstojajo — posebne poklicne interese velikim skupnim interesom razreda. Šele v našem stoletju dobe boji meznih delavcev proti izkoriščanju značaj razrednega boja. In šele na ta način je možno, da dobe ti boji dalji, višji cilj kakor pa je odprava trenutnih neprilic in da postane delavsko gibanje revolucionarno gibanje.

Pojem delavskega razreda pa se vedno bolj širi. Kar smo povedali, velja v prvi vrsti za delavske proletarce velike industrije. Toda kakor je industrijski kapital vedno merodajnejši za ves kapital, za vsa gospodarska podjetja v področju kapitalističnih narodov, tako je mišljenje in čutenje v veliki industriji vposlenega proletariata vedno merodajnejše za mišljenje in čutenje meznih delavcev sploh. Zavest splošne interesne skupnosti se polasti tudi delavcev kapitalistične manufakture in rokodelstva, zlasti zadnji tem bolj, čim bolj izgublja rokodelstvo svoj prvotni značaj in se bliža manufakturi ali pa pade na nivo kapitalistično izkoriščane domače industrije.

Njim se polagoma pridružujejo delavci neindustrijskih mestnih obrtov, trgovine, promet. Tudi delavci po deželi se polagoma zavedajo svoje interesne skupnosti z drugimi meznimi delavci, bržko uničijo kapitalistično produkcijo stari patriarhalni poljedelski obrat in presnuje poljedelstvo v industrijo, ki dela z

meznimi proletarci in ne s posli, ki so člani poljedelčeve družine. Da, slednjič se začnejo polasčati čut solidarnosti tudi tistih med samostojnimi rokodelci, ki se jim slabše godi, v gotovih okoliščinah okuži celo kmete; tako se delavski razredi vedno bolj stapljajo v en sam enoten delavski razred, ki ga navdaja duh proletariata velike industrije in neprenehoma narašča po številu in gospodarski veljavi. Vedno bolj se širi v njem proletariatu velike industrije lastni duh sodružne skupnosti, zadržne discipline boja proti kapitalu; v njegovih vrstah pa se širi tudi lista proletariatu lastna čudovita neugasna žeja po vednosti, na katero smo bili opozorili koncem prejšnjega poglavja.

Tako se polagoma dviga iz zaničevanega zatiranega, propalega proletariata nova zgodovinska moč, pred katero spreletava stare moči trepet; poraja se nov razred z novo moralno in novo filozofijo, dan za dnem je močnejši po številu, po složnosti, po gospodarski potrebi, po samozvesti in razsodnosti.

KARL KAUTSKY:

Boj med tendencami, ki dvigajo proletariata in ki ga potiskajo.

Povzdiga proletariata iz njegovega ponižanja je neizogiben, nujen proces. Ali ta proces ni ne miren, ne enakomeren. Stremjenja kapitalističnega proizvodnje gredo, kakor smo bili vedili v drugem poglavju, za tem, da proletariata še bolj potisnejo nizdol. Duševni prepoved proletariata je možen samo v boju proti tem stremjenjem in njih nositeljem kapitalistom. Možen je samo po tej poti, da se zadostno ojačijo nasprotna delovanja in nasprotna stremjenja, ki jih rode v proletariatu novi delovni in življenjski pogoji. Potiskajoča stremjenja kapitalističnega proizvodnje so pa v različnih časih, v različnih krajih in različnih industrijskih panogah zelo različna; odvisna so od položaja na trgu, od konkurence posamičnih podjetij med sabo, od razvoja strojnega sistema v dotičnih industrijskih panogah, od vpogleda kapitalistov v njih trajne interese itd. Nasprotna delovanja, ki se razvijajo v naročju posamičnih proletarskih plasti, so prav tako odvisna od najraznovrstnejših pogojev, od navad in ptreb ljudskih razredov, iz katerih se predvsem rekrutirajo proletarci; od spretnosti ali moči, ki je potrebna za delo v tisti industrijski panogi, v kateri so zaposleni; od razširjenosti ženskega in otroškega dela, od velikosti industrijske rezervne armade, ki nikakor ni za vse stroke enaka, od razsodnosti delavcev, in slednjič od tega, ali povzroča delo razkropitev in ločitev ali združenje in strnitev delavcev itd.

Vsakteri teh pogojev je zelo različen v raznovrstnih industrijskih panogah in delavskih plasteh in se neprenehoma spreminja, ker se tehnična in gospodarska revolucija neprestano nadaljuje. Vsak dan podjarmi kapital nove kraje in nove poklice izkoriščanju in proletariziranju, vsak dan se ustanavljajo nove industrijske panoge, neprenehoma se že obstoječe preosnavljajo. Kakor v začetku kapitalističnega proizvodnje tudi še danes nove plasti prebivalstva vedno zopet propadajo v proletariata, se pogrezajo v capinski proletariata in se vedno zopet nove plasti dvigajo iz njega; v delavskem proletariatu samem se opaža neprestano naraščanje in padanje, ene plasti se dvigajo v naraščajoči, drugi v padajoči smeri, kakor že prevladujejo pri njih pritiskajoča ali dvigajoča stremjenja.

Toda na srečo nadaljnjemu razvoju človeške družbe se pojavi pri večini proletarskih plasti prejalislej čas, ko se nagne zmaga odločno na stran dvigajočih stremljenj, in če so ta stremjenja v kaki proletarski plasti tako globoko delovala, da so zbudila v njej samozavest, razredno zavest, zavest solidarnosti vseh njenih članov med sabo in z vsem delavskim razredom, zavest moči, ki privre iz trdne složnosti, bržko so zbudila v tej proletarski plasti zavest njene gospodarske neobhodne potrebe in spoštovanje do samega sebe, bržko so predramila v njej prepričanje, da koraka delavski razred boljši bodočnosti nasproti.

Kakor hitro se je proletarska plast tako daleč povzpela, potem jo je neskončno težko pahniti zopet v topo množico tistih propalih eksistenc, ki pač sovražijo, ne morejo se pa strniti v vztrajen boj, ki obupavajo nad sabo in svojo bodočnostjo ter iščejo pozabljenja v pijanosti, ki ne srkajo iz svojih bolečin težnje po ponosnem upor, temveč po strahopetni udaji. Skoro nememo je zopet izruvati razredno zavest iz proletarske plasti, v katero se je bila že globoko vkoreninila. Naj se potem potiskajoča stremjenja kapitalističnega proizvodnje še tako močno uveljavljajo, gospodarsko pač lahko podjarmijo to plast, ne morejo jo pa moralno — razen če je pritisk tak, da ne samo pritiska, ampak skoro popolnoma uduši, kakor v marsikaterih propadajočih domačih industrijah. V vsakem drugem slučaju bo imel pritisk samo posledico, da bo zbudil protipritisk; rodi torej manj propalosti, kakor ogorčenja; proletarca več ne poniža v capina, ampak ga poviša v mučenika.

Dopisi.

Zagorje ob Savi.

Hudodelsko spletkarjenje proti organizaciji. Minulo je šele mesec dni, odkar se je končalo gibanje rudarjev. Ali delavstvo je menda že pozabilo, kako nujno potrebna je strokovna organizacija. Doseglo se je pri zadnjem gibanju povišanje od deset do dvajset vinarjev dnevno. To znese od 2 K 60 vin. do 5 K 20 vin. mesečno. Res ni veliko, ali kdo je kriv, da ni bilo boljšega uspeha? Seveda če bi vprašali kakšnega liberalnega navneža, boste dobili takoj odgovor: socialnodemokratski zaupniki. Brez dokazov seveda! Tej lumparski agitaciji se vsede samo na limanice človek, ki ne pozna lopovske taktike našega liberalizma. Pri vsakem gibanju, ki smo ga že imeli, so liberalci in klerikalci škodovali, delavstvu, na kakršenkoli način, jim je bilo mogoče. Poglejmo si samo za deset let zgodovino nazaj! Prav lahko se še vsak spominja na leto 1900, ko je gorski kaplan Škrjanc iz prižnice obrekoval naše zaupnike, ki ga je pozneje zaradi obrekovanja obsodilo sodišče s 14dnevnim zapornom. Pri stavki 1903 sta liberalna veljaka Taufer in Poljšak hodila od stanovanja do stanovanja in nagovarjala rudarje za stavkokaze. Taufer je celo s pomočjo orožništva iz kamnoloma po rudniški železnici vodil stavkokaze, ki s hodili semtertja in nalagali premog. Kdor se še ne spominja kako so letele njegove nečedne psovke na rudarje takrat, ko so pripeljali revne delavce iz kemične tovarne iz Hrastnika, da so nalagali premog, ko so jih stavkujoči rudari in zaupniki na postaji pregovarjali, naj ne delajo škode stavkujočim in gredo nazaj v Hrastnik. Ali ni takrat Taufer, ki je pričakoval reveže, zmerjal rudarje z ničvrednimi barabami in grozil z ovadbo pri direkciji in orožništvu? Kdo se še ne spominja, kako je postopal nasproti delavcem Taufer kot poduradnik na rampah, pretepaval delavce, jih kaznoval, ovajal pri direkciji? Mož je storil toliko krivice zagorskim rudarjem, da ni vreden, da bi ga človek sploh pogledal. Pribito je bilo to seveda že takrat v izhajajočemu socialnodemokratskem časopisu. Ne bi danes še enkrat tega omenjali, ali kratkovidnost raznih naših delavcev, ki so menda na vse te lumparije pozabili, nas sili, da jih spominjamo. Opustili bomo še danes imena, ki hodijo na avdienco k Tauferju na švepovno. Na tej avdienci jih uči ta zakrknjeni sovražnik zagorskega proletariata, kako bi agitiral proti strokovni organizaciji. Omenimo tu le samo Petra Savška. Mož je časih tako zabavljaj čez Tauferja in ga naslikoval za najhujšega zagrizenega sovražnika delavstva. Danes pa hodi na avdienco k prav temu Tauferju. Kdo je zmožen tega. Samo izdajalec svoje lastne stranke in svojih interesov. Vse druge, kakor smo že menili, za danes še zamolčimo. Ali če bo potreba tudi te izročimo javnosti, da bo svet izvedel izdajalsko taktiko onih, ki zaradi osebnih prepričkov uprizarjajo hudodelske atentate na strokovno ali politično organizacijo stranke. Po zadnjem gibanju, ko bi morali napeti vse svoje sile, da strokovno organizacijo povečamo in jo ukrepimo za nove boje, pa so razni po nasvetu Tauferja še par članov odbili. Delavci, rudarji, menda razumete, če bo organizacija slabša, boste imeli sami škodo, bo kapitalistični jarem še bolj pritiskal na vaš vsakdanji zaslužek. Poglejte samo malo na Angleško. Kaj je ondota organizacija dosegla v zadnjem meznem gibanju? Ali ni združila najbolj principiellno nasprotje rudniških podjetnikov proti minimalnim plačam? Dosegli so minimalno plačo zakonovito. Ali ne bi bilo treba to slovenskim rudarjem? To bodo gotovo potrdili tudi tisti, ki jih lovi liberalna

stranka v svojo mrežo. Zategadelj pa, rudarji, okrepite svoje vrste, vsak se naj toliko zaveda, da spada v delavski razred in da bo mogoče samo delavskemu razredu samemu ostre se kapitalističnega razrednega jarma. Kdor hoče uspeha, mora biti v svojem razredu in s svojimi sootrpini solidaren, ker samo solidarni delavci bodo zmagali v boju proti kapitalističnemu razredu.

— **To niso socialni demokratje!** Odkar polni »Slovenski Narod« predale svoji sobotni številki z osebnimi čenčavostmi in s ciganskimi nedostojnostmi iz Zagorja ob Savi, se ni še nobenkrat pokazal protidelavski značaj teh dopisov tako jasno kakor v zadnjem sobotnem »Narodu«. Vprašamo vas, zagorske sodrugi, ki ste zavedni socialni demokratje! Ali morejo veljati še za socialne demokrate ljudje, ki hujskajo proti organizaciji in ki se radostno vsele, ker prvi majnik baje ni bil tako dobro obiskan, kakor druga leta? Ali morejo še veljati za socialne demokrate ljudje, ki govorijo o pionirskih socialističnega gibanja, da so označili boj proti izkoriščanju »kričavo«? Ali morejo veljati za socialne demokrate tisti ljudje, ki kriče, da je proletariatu vse življenje usojeno izkoriščanje od kapitala? Odgovor slehernega soc. dem. mora biti: **Kdor hujška proti delav. organiz., kdor sovražno govori o praznovanju delavskega praznika, kdor zasmehljivo govori o prvih bojovnikih socializma, kdor kriči, da je proletariatu izkoriščanje usojeno od vekomaj — ta ni socialni demokrat.** In vse to je nagrmadil sobotni »Slovenski Narod« v svojem zlaganem »socialnem pregledu«. Mi smo že od prvih početkov rekli, da je ves ta »pregled« liberalno ribarjenje. In pri tem ostanemo. Priponimo pa: **Ako se je kdo udinjal temu ostudnemu liberalnemu spletkarjenju in odobrava te nezaslišane napram delavskemu gibanju, tedaj se je dotičnik že sam izključil iz socialno demokratične stranke!** Izpregovorili smo jasno besedo, ker smo mnenja, da se je spletkarjenje v »Slovenskem Narodu« že popolnoma razgalilo.

Seegraben pri Ljubnem.

— **Volitve za rudarsko zadrugo.** Iz Seegrabna pri Ljubnem poročajo: V kratkem bodo pri treh rovin volitve za rudarsko zadrugo. K tem volitvam moramo izpregovoriti nekaj besed, ker pripravljajo gotovi ljudje iz Münzenberga zoper kandidate naše organizacije prav ostudno gonjo. Na čelu te gonje stoji znani krščanski socialc Mühlbacher, ki ni nikjer priljubljen in ki je moral bežati 24. marca s shoda, ker je napadal naše zaupnike. Ta človek je tudi na kandidatni listi naših nasprotnikov. S kandidatno listo naših nasprotnikov bi se prav gotovo ne pečali, če bi ne bili na njej ljudje, katerim delavstvo na noben način ne more zapupati. Med njimi je eden, ki je svoje tovariše pri delu pretepal in jih metal v kanal, ako se niso slepo pokorili njegovi komandi. Noben priganjač in izkoriščevalec bi ne mogel ravnati tako grdo z delavci, kakor je ravnal ta človek s svojimi tovariši. In sedaj misli, da mu bomo rudarji zaupali in ga volili? Na kandidatni listi nasprotnikov je tudi Rudolf Schmuck, ki je bil zaradi obrekovanja sodruga Zwanzgerja obsojen v zapor. Naši nasprotniki rabijo različno orodje za te volitve: obrekujejo, zasramujejo, a tudi obljublajo. Svoje kandidatne govore ima Mühlbacher v skupnih sobah samskih rudarjev, katerim obljubuje vse, kar si le kdo poželi. Kakor hitro pa vstopi v sobo kak socialni demokrat, tedaj zmanjka Mühlbacherju sape. Ni nam treba še posebno poudarjati, da tak boj ni pošten, ker nesramno je, če se blati nasprotnika zahrbtno. Volitve bodo pokazale, ako je delavstvo zadovoljno s takimi podlimi zastopniki. Kdor želi rudarjem dobro, ta gotovo ne bo volil v zastop ljudi, ki bi ob prvi priliki klonili glavo pred podjetniki, kakor se je to to zgodilo pri glavnem shodu bratovske skladišnice. Pred volitvami je obljuboval Mühlbacher skupno s svojimi čednimi pristaši, da ob bolezni ne bo treba nobenemu samskemu delavcu iti v bolnico. Z napeto radovednostjo smo torej pričakovali, kako bo Mühlbacher izpeljal svoje obljube pri glavnem zborovanju. Vsi smo bili mnenja, da bo nastopil popolnoma revolucionarno proti zdravniku in obrtništvu bratovske skladišnice. Ali lejte! Pri zborovanju mu je zdrknilo srce v hlače, obljube, katere je dajal samskim rudarjem je popolnoma pozabil in molčal kakor grob. Pri glavni skupščini je imel najlepšo priliko, da uredi vso zadevo, ali pogum ga je takoj zapustil, ko je videl med udeleženci ravnatelja. Naši sodrugi so ostro prijeli te ljudi zaradi njihovih obljub samskim rudarjem. Nato so se izgovarjali, da je sedaj nemogoče kaj doseči, ker o tej zadevi odločuje edino le zdravnik bratovske skladišnice. Preje so trosili okolo laž, da so naši sodrugi vzrok, da morajo samski rudarji v bolnišnico. Ko pa so bili sami na glavnem zborovanju, so rekli, sedaj se ne more prav nič napraviti. Obrekovati one, ki se pošteno in odkrito bojujejo, ni

posebno težavno. Z vsemi drugimi, ki so tudi na kandidatni listi nasprotnikov, se nečemo pečati, ker najbrže niso poznali preje lepih lastnosti svojih tovarišev. Samo svoje prav odkr. Rudarske zadruge bodo le tedaj koristile delavstvu, ako se naslanjajo na krepko stanovsko organizacijo, ki prisili podjetnika h koncesijam. Posamezen delegat je brezupliven tako kakor vsak drug rudar. Ako ne podpirata in branita organizacija in delavstvo delegate, tedaj ne morejo doseči za delavstvo tega, česar žele. Kdor rudarjem govori drugače, ta ni pošten, ta ni odkritosrčen. Kdor ljubi resnico, bo glasoval za naše kandidate, ki se bodo skupno z delavstvom pošteno bojevali. Nasprotnike organizacije smo sedaj celo dobili v vrstah veterancev, ki z vso silo delajo na to, da bi povišali veteransko armado. Pri agitaciji za veteransko društvo je seveda tudi naša organizacija dobro došla, vlečejo jo v blato, in to delajo ljudje, ki so nekoč uživali od organizacije le dobrote. Ne zahtevamo nobene hvale. Ali skrajno nedostojno je, da pljuje na organizacijo človek, katerega je rešila organizacija iz bede. Ali ti ljudje mislijo, če bodo v veteranskem društvu, da potem dobe službo paznika. Bog naj nas varuje pred temi ljudmi. Ti »vojvodje« niso prav nič izbirčni pri agitaciji. Ako ne opravijo pri moških ničesar, tedaj se lotijo žensk, katerim obljubujejo vse. Pripovedujejo jim, da so veterani »bolj pametni« nego sociji. Razvidno je torej, da bojujemo trd boj, ne le proti mogočnim podjetnikom, ampak tudi proti nasprotnikom v naših vrstah. Ali prepričani smo, da bomo izšli zmagoviti iz boja, ker zmagati mora razum in poštenost.

Razne stvari.

r **Zgodovina besede »socializem«.** Besedi »socializem« in »socialist« sta izraza, ki še ne moreta biti posebno stara. Dasi sta izšla iz latinščine, bi ju vendar zaman iskali v latinski književnosti. Ne le, da niso Rimljani poznali teh besed, tudi v novjšem času sta bili neznan. Profesor Grünberg na dunajskem vseučilišču je raziskoval zgodovino besed »socializem« in »socialist«. Objavil je celo vrsto raziskav o prvem pojavu teh besed, ki sta danes neobhodno potrebni. Zadnje njegovo delo, ki ga je posvetil prvemu »socializmu« je izšlo v listu »Archiv für die Geschichte des Sozialismus und der Arbeiterbewegung«, ki ga izdaja on sam. Besedi »socializem« in »socialist« sta se prvič rabili v zadnjih letih 19. stoletja. Domnevanje, da sta se rabili v zvezi z Babeufimi načrti uvedbe komunističnega gospodarskega reda in da jim je bil v podlago tisti poim kakor dandanes, ne odgovarja resnici. Besedi socializem in socialist nahajamo najprej v letu 1803. Klerik Giacomo Giuliani v Vičenci jih je rabil kot nasprotje individualizma v svojem modroslovnem delu »L'antisocialismo confutato«. V tem delu se nahajajo nove besede »socializem«, »socialist«, »socializirati« in sicer v smislu, ki se popolnoma razlikuje od današnjega. Smisel teh besed pa vendar že pomenja nasprotje individualizma, koji izraz pa mu še ni bil znan. Bil je torej katoliški duhoven, ki je prvi skoval te besede, ki so od njegovih vrstnikov dandanes toliko absovržene. Neodvisno od njega pa je prišel na te besede tudi nek protestantski pastor. 12. novembra 1831 je v listu »Le Semeur« izšel članek »Catholicisme et socialisme«. Najbrž ga je spisal švicarski pastor Aleksander Vinet, ki je leta 1846. izdal knjigo »Sozialismus nach seinen Grundsätzen betrachtet«. V knjigi pa še o socializmu ni govora. Za Vineta pomenja socializem. Komaj štiri mesece potem je Saint-Simonist H. Jencières objavil v »Le Globe« kritiko knjige Viktorja Hugo (izg. Igo), v kateri je pisatelj rabil besedo socializem kot nasprotje individualizma in ki je pod tem izrazom pojmoval organično zvezo človeka. Iz vrst Saint-Simonistov izobčeni ustanovitelji pravega krščanskega socializma, Pierre Leroux, prejšnji soizdajatelj lista »Le Globe« je sredi trideset let prejšnjega stoletja v svoji »socialni filozofiji« rabil izraz socializem bistveno v sedanjem pomenu. Sam pa se stavi v nasprotje s socializmom in njegovimi pristaši, ki jih imenuje socialiste. Toda že 12. aprila, torej še pred Pierrom Leroux, je fourierist Charles Pellarin za Saint-Simoniste rabil izraz socialist. S tem pa še ni prišel do jasnega izraza današnjega pomena besede socialist. Kot identične s komunisti imenuje Robert Owen socialiste v »The Cooperative Magazin and Monthly Herald«. Toda s tem ta beseda še dolgo ni bila splošna. 1833 se je zopet rabila v angleških časnikih. Od ondod je najbrž v sedanjem pomenu prišla na Francosko. Iz tega sledi, da je katoliški duhoven prvič skoval to besedo, ne da bi si bil na jasnem o nje vsebini, ki jo je pozneje dobila in nje o velikem pomenu. Še manj pa je italijanski duhoven pričakoval, da se bo od njega ustvar-

jena beseda udomačila v vseh jezikih sveta. Ironija usode je hotela, da je tudi protestantski pastor v Švici prišel na to besedo. Toda v tem zmislu, kakor se rabita besedi socialist in socializem dandanes, jih nahajamo šele pri Owenistih, torej pri prednikih modernih socialistov. Iz Anglije je prišla beseda na Francosko, kjer jo je rabil krščanski socialist Leroux, ki pa je napadel socialiste kakor individualiste. V Nemčiji je A. L. Churoa l. 1840. prvič rabil besedo socialist. Pri nas pa je tej besedi zagotovil trdno domovino Lorenz Stein, pozneje profesor na Dunaju, s svojo knjigo »Socializem in komunizem današnje Francije«. Dandanes si ne moremo misliti nobenega jezika in nobene kulture brez besed socializem in socialist, ki sta si pridobili domovinsko pravico šele pred nekaj desetletji.

Slehnri rudar,

ki misli resno na izboljšanje svojega gospodarskega položaja,

mora biti član Unije avstrijskih rudarjev!

L. Jax & sin

Ljubljana

Dunajska cesta št. 17

priporoča svojo bogato zalogo

šivalnih strojev

za rodbino in obrt.

Pisalni stroji „Adler“.

Vozna kolesa.

Ceniki zastonj in franko.

Konsumno društvo rudarjev v Hrastniku

priporoča

svojo bogato zalogo

špecerijskega in manufakturnega blaga, kakor tudi čevlje za otroke in odrasle.

Vse po jako nizki ceni.

Delavci! Dolžnost Vaša je, da podpirate svoje podjetje. Član lahko postane vsak.

3

zlata nauki!

za zdravje želodca!

Kdor s „FLORIAN-om se krepča, Zmeraj dober tek ima!

Če želodec godrnja,

Pij „FLORIAN-a“, pa neha!

Ni otožen, ni bolan,

Ta, ki vživa

Postavno varovano.